

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії, інтелектуальної
власності та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГРИЩУК ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 338.012
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОПТИМІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ НА
ОСНОВІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ КРИТЕРІЇВ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В. І. Грищук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Ткачук Василь Іванович
(прізвище, ім'я, по батькові)

д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: Грищука Василя Івановича

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № від «11» грудня 2020 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Якобчук В.П.
(прізвище ,ім'я, по батькові)

«11» грудня 2020 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Грищук Василь Іванович захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Пугачова Н.С.
(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Гришук В. І. Оптимізація державного лісокористування на основі еколого-економічних критеріїв. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування – Поліський національний університет, Житомир, 2020 р.

У кваліфікаційній роботі розглядаються теоретичні та практичні питання права лісокористування на основі еколого-економічних критеріїв. Основні підходи до оптимізації лісокористування та дослідження лісокористування.

Запропоновано класифікацію факторів, що впливають на еколого-економічну ефективність лісокористування і включає концептуальний підхід до вибору лісогосподарського процесу, що підлягає оптимізації. Екологічні обмеження цільової функції вводяться відповідно до екологічної боротьби до заданої множини.

Ключові слова: оптимізація, стале лісокористування, еколого-економічні критерії, лісове господарство, ліс, державне регулювання.

SUMMARY

Hryshchuk V. I. Optimization of State Forest Management based on ecological and economic criteria. – Qualifying work on obtaining an educational degree Master in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2020.

The qualification work deals with theoretical and practical issues of forest management law based on ecological and economic criteria. Basic approaches to forest management optimization and forest management research.

A classification of factors affecting the ecological and economic efficiency of forest management is proposed and includes a conceptual approach to the choice of the forestry process to be optimized. Environmental constraints of the objective function are introduced in accordance with the environmental struggle for a given set.

Keywords: optimization, sustainable forest management, ecological and economic criteria, forestry, forest, state regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ	8
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	16
2.1. Політика сталого розвитку лісового господарства України	16
2.2. Характеристика лісокористування в Україні та завдань структурних змін економіки лісової галузі	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯМ	28
3.1. Інформаційні ресурси, як інструмент формування стратегії сталого розвитку	28
3.2. Стратегія державного управління процесом лісокористування з урахуванням еколого-економічного ефекту	32
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність роботи. Створена в останні роки в Україні система лісокористування характеризується рядом проблем, в тому числі і економічного характеру, які перешкоджають підвищенню ефективності лісогосподарської діяльності та переходу до сталого розвитку галузі. Тому виникає необхідність вдосконалення управління лісовим господарством, економічних механізмів користування лісом як природним багатством країни, унікальним екологічним ресурсом.

Багатофункціональне призначення лісів вимагає розробки такого механізму лісокористування, який включав би ефективну систему організації лісогосподарської діяльності за комплексом напрямків, забезпечуючи одночасно як прибутковість використання лісових благ, так і розширене відтворення лісових ресурсів. Це особливо важливо для малолісних регіонів через відсутність лісопромислового виробництва, що є економічною основою збереження лісів, однак проблеми лісокористування на цих територіях до теперішнього часу практично не розглядалися.

Україна активно включилася в міжнародний процес з вироблення і втілення в життя Пан-європейських критеріїв і індикаторів сталого управління лісовим господарством. В їх основі закладені принципи Національної лісової політики, націленої на просування до соціально-економічного і екологічно стійкого розвитку територій, прийняті на Конференції ООН з навколишнього середовища і сталого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) і другої Міністерської конференції із захисту лісів в Європі (Гельсінкі, 1993 р.).

Тому дослідження, присвячені розвитку науково-методичних аспектів та розробці практичних рекомендацій у галузі коригування організаційно-економічних аспектів лісоуправління, методів оцінки економічної ефективності лісокористування та пошуку результативних форм організації лісових відносин в умовах малолісся, є актуальними.

Ступінь розробленості проблеми. Значний внесок у дослідження теоретичних і методологічних проблем природокористування, в тому числі використання і відтворення лісових ресурсів внесли такі вчені як, Н. П. Анучин, А. П. Белаєнко, П. В. Васильєв, П. Т. Воронков, Н. І. Кожухов, В. В. Комков, Т. С. Лобовиков, Н. А. Моїсеєв, А. П. Петров, В. Н. Петров, Н. В. Тарасенко. Економічні методи управління лісами розглянуті в роботах О. В. Лихоманова С. В. Починкова, А. І. Писаренко, В. В. Страхова, І. В. Туркевич. Аспекти та основи економіко-правового лісокористування та перспективи застосування зарубіжного досвіду в умовах перехідної економіки досліджено в роботах Г. Грегерсена, А. Є. Клейнхофа, Н. В. Малишевої, Є. В. Мішеніна, Г. Н. Філюшкіної.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування еколого-економічного механізму сталого лісокористування, адаптованого до умов територій.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- визначити теоретичні основи формування еколого-економічного механізму лісокористування;
- проаналізувати стан та засоби реалізації механізмів державної лісової політики сталого розвитку;
- запропонувати напрями оптимізації механізмів державного управління лісокористуванням з врахуванням еколого економічних критеріїв

Об'єктом дослідження є лісове господарство України та Житомирської області, а також господарюючі суб'єкти, зайняті в галузі.

Предметом дослідження обрано сукупність теоретичних, практичних та методичних аспектів в сфері лісокористування в регіонах.

Методи дослідження. Багатоаспектний характер розв'язуваних завдань визначив необхідність використання певного інструментарію, заснованого на застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів, включаючи статистико-

економічний метод, методи функціонального аналізу, розрахунково-конструктивний, а також монографічний метод.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що було розроблено конкретні рекомендації, які можуть бути використані органами управління лісовим господарством усіх рівнів при розробці програм його розвитку, обґрунтуванні управлінських рішень.

Апробація результатів дослідження. Результатами роботи доповідались на науково-практичних конференціях Поліського національного університету. Висновки та результати роботи висвітлені в 3-х публікаціях.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 32 сторінки комп'ютерного набору. Список використаних джерел містить 50 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Державна політика в сфері лісового господарства – основа сталого розвитку, тому створення політики управління лісовим господарством держави, суть якої у збереженні та відновленні ресурсів що дає ліс, як основоположного напрямку державного творення у найближчій перспективі.

Ліси – важлива складова частина національного багатства держави та регіонів. Це сприятливе екологічне, оздоровче середовище життєдіяльності людини та джерело сировини для розвитку економіки. Продукція побічного користування є цінною як для задоволення потреб людини (харчування, лікування), так і для забезпечення виробничих процесів (виробництва продуктів харчування, лікарських засобів та ін.). Лісове господарство належить до первинного сектору економіки, але у той час тісно пов'язане із вторинним, третинним та четвертинним секторами (рис. 1.1.).

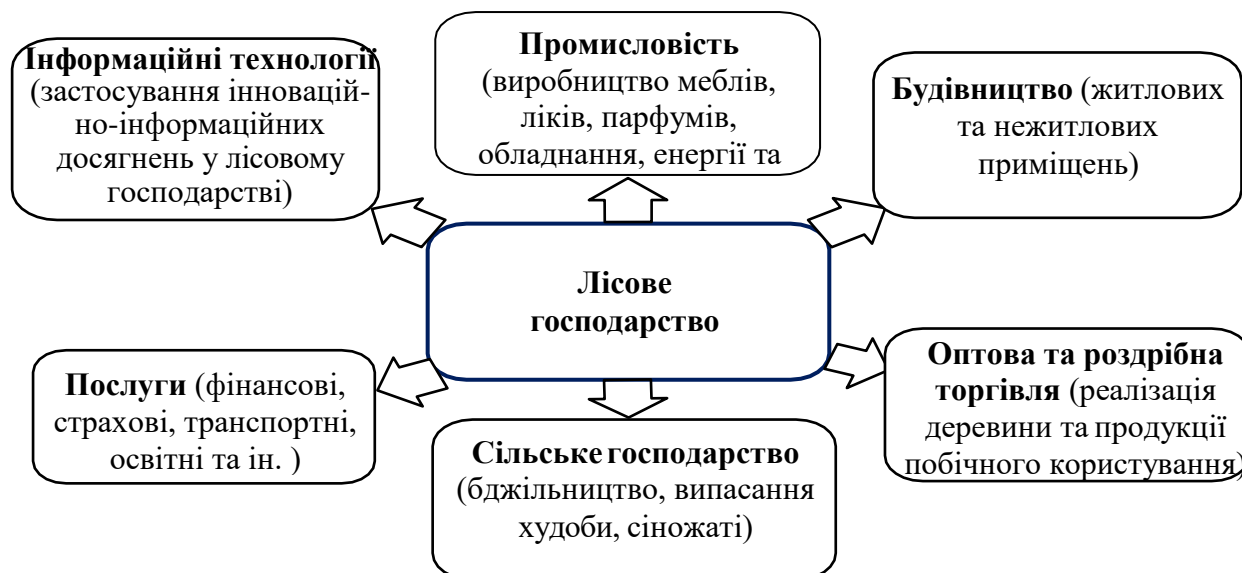


Рис. 1.1. Зв'язок лісового господарства з галузями економіки

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Наведені зв'язки лісового господарства з галузями економіки передбачають взаємодію економічних агентів, що працюють у них. Лісове господарство водночас є постачальником сировини для одних галузей та споживачем товарів та послуг, що виробляються іншими. Лісогосподарська діяльність в основному здійснюється лісовими господарствами, які, в силу державної форми власності та історії свого розвитку, характеризуються:

- низьким рівнем розвитку та державної підтримки;
- діяльністю в умовах економічних кризових потрясінь;
- відсутністю дієвого організаційно-економічного забезпечення їх розвитку;
- застарілими принципами ведення господарської діяльності, що не враховують фактору конкуренції та повноцінної їх участі у ринкових відносинах.

Національна політика управління лісовим господарством впровадження рішень Йоханесбурзького саміту з сталого розвитку та міжнародних конференцій «Довкілля для Європи» [32]. Реалізація положень сталого розвитку пов'язані з дією глобальних фактори деградації оточуючого середовища, в тому числі лісів (рис. 1.2).

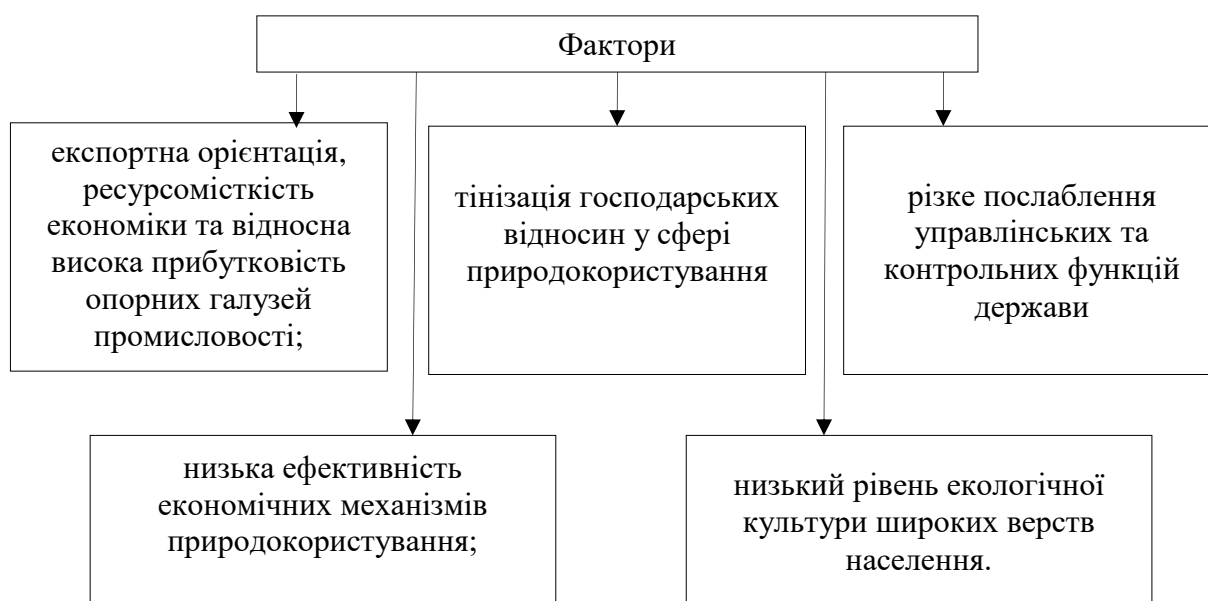


Рис. 1.2. Фактори деградації зовнішнього середовища

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Зміна підходів до реалізації лісової політики в нашій державі, за роки незалежності, було обумовлено становленням нових ринкових інститутів у системі лісових відносин в умовах економічних перетворень в країні. Окрім того нагромаджено досвід країн з розвиненим лісовим сектором Японії, Фінляндії, Швеції, Канади, Німеччини, США, щодо мети, завдань та інструментів реалізації лісової політики.

В національній економіці розпочався новий етап змін інститутів у сфері лісокористування, вплив яких на лісовий комплекс як на національному, так і на регіональному рівні потребують вивчення з використанням вже нагромаджених у цій галузі знань і практик. Поняття лісової політики базується на класичному визначенні економічної політики, даному Я. Тінбергеном, про «політику як обдумане використання набору засобів для досягнення певної мети».

Узагальнюючи, можна констатувати, що цілі лісової політики поділяють на три групи: соціальні, економічні та екологічні. В національній економіці слід розширити поняття лісової політики до усталеного поняття, тобто лісопромислового комплексу повинен стати об'єктом лісової політики. Для досягнення цілей лісової політики в країнах з ринковою економікою використовується сукупність інструментів [2; 5; 17; 37].

Узагальнюючи існуючий досвід можна класифікувати інструменти лісової політики (табл. 1.1), залежно від існуючої економічної та політичної системи, історичних та національних традицій взаємодії влади і бізнесу та інших факторів.

У більшості країн із ринковою економікою саме економічні інструменти є визначальними в реалізації лісової політики. Різні види субсидій використовуються для регулювання приватної лісогосподарської діяльності, яка відповідає цілям лісової політики. Заходи, які отримують підтримку, досить різні: посадка дерев, будівництво доріг, проведення досліджень в галузі лісового господарства, здійснення санітарних рубок-догляду, заготівля та експорт деревини та інших продуктів лісової галузі. Зокрема, в Японії в межах

урядової програм підтримки лісового сектору досить широко впроваджуються субсидії, що головним чином направляються на проведення саме лісівничих робіт та будівництво лісових доріг, та позики для лісгосподарських робіт, які направлені на розвиток переробки деревини та реклами і продажу готової продукції [28].

Таблиця 1.1

Класифікація інструментів лісової політики

Опорний тип інструментів	Групи інструментів	Орієнтовні програми
Інституційні	Інституційні угоди	Механізм вирішення конфліктів між групами інтересів у сфері лісокористування
		Міжнародні угоди добровільного характеру
		Підтримка форм кооперації лісових власників
		Система норм та правил щодо участі населення в управлінні лісокористуванням
	Регулюючі та правові	Законодавчі міжнародні рамки у сфері лісових відносин
		Конституційні гарантії
		Лісові закони і підзаконні акти з прав власності на лісові ресурси, організаційним основам управління, лісової торгівлі
Контракти	Системи передачі лісових ресурсів у користування	
Економічні		Держзамовлення
		Аукціони
		Добровільна сертифікація
		Мита
		Податки, плата за ресурси
Інформаційні		Субсидії, позики, компенсації
		Інфраструктура щодо участі науки в процесі прийняття рішень
		Система моніторингу та надання інформації
		Система наукових досліджень та підвищення кваліфікації

Джерело: узагальнено та побудовано автором за [2; 5; 17; 37].

Лісова сертифікація – це механізм ознайомлення споживача або покупця саме про ідентифікацію (походження) лісопродукцію, тобто отриману з лісів із стійким (екологічним) веденням господарства. Останнім часом на ринках деяких країн Азії та країн північних особливо екологічно-чутливих, швидко зростає попит саме на сертифіковану продукцію, що в свою чергу сприяє поширенню лісової сертифікації в всьому світі. Можна вважати, що одним із

інструментів міжнародної лісової політики і є добровільна сертифікація. Сучасний ринок лісової продукції є досить конкурентним, тому сертифікація може стати додатковою конкурентною перевагою, що вже відчули та активно використовують великі гравці на лісовому ринку.

Інституційні угоди репрезентують собою встановлення правил взаємодії всіх учасників лісокористування між собою. Доволі популярною залишається ідея, зниження навантаження на ліси та впровадження сталого лісокористування із залученням місцевого населення у процес управління лісами, так як саме люди зацікавлені в раціональному використанні лісових ресурсів як джерела засобів до існування [33]. Ця ідея реалізується в різний спосіб в країнах, з врахуванням природно-економічних умов, існуючої законодавчої та адміністративної систем, культурно-історичних і національних традицій, що знаходять відображення в різних практиках побудови взаємин людини і природи. В окремих країнах, місцеві жителі наділені правами в управлінні лісами. Торгівля лісовими продуктами і послугами перетворила лісокористування в джерело підвищення добробуту населення [31].

Фундаментом для прийняття управлінських рішень у сфері лісокористування повинна бути об'єктивна наукова інформація. Що пов'язане, по-перше, швидким зростанням наукових знань про роль лісових екосистем в житті суспільства, по-друге, ускладненням мети лісової політики і фокусування на управлінні лісокористуванням, по-третє, посиленням вимог спільноти щодо участі в лісоуправлінні [44]. Для зниження втрат і ризиків в прийнятті ефективних публічних рішень, з управління лісокористуванням необхідно залучати всі зацікавлені сторони.

Формою участі науки в управлінні лісовикористанням є створення дослідницькими організаціями альтернативних концепцій, стратегій розвитку лісового сектора, які б враховували загрози для лісового сектора в довгостроковому періоді. У країнах з ринковою економікою практикою є участь уряду у формуванні інформаційної інфраструктури ринку. Адже, поведінка продавців і покупців напряму пов'язана з повнотою інформації. Саме

нестача інформації обмежує можливості ефективного використання природних ресурсів.

Управління лісовим комплексом, з точки зору діючих у ньому суб'єктів, є поліцентричною системою, в якій управління здійснюється з декількох центрів, що мають свої переваги [18]. Суб'єктами лісової політики є держава, органи місцевого самоврядування, представники лісового бізнесу, населення, громадські організації. Об'єктами лісової політики є основні види діяльності – лісове господарство та лісопромислова діяльність (лісопромисловий комплекс), який в свою чергу включає: заготівля деревини і недеревних ресурсів, їх фізичне і хімічне перетворення. Інституційними умовами реалізації лісової політики є утвердження прав власності на лісові угіддя, масиви, що мають комерційну цінність. Великі, вертикально інтегровані структури, що мають високотехнологічне переробне виробництво, рівня національних і транснаціональних корпорацій комплексно ведуть господарювання [22].

Успішний досвід багатьох країн щодо формування лісової політики показує, що спільним для цих країн є забезпеченням потреб економіки країни в деревині, а також задоволення рекреаційних та соціальних потреб населення та підтримання біорізноманіття лісів. Основою лісової політики є поєднання трьох цілей, соціальних, економічних та екологічних. Управління лісокористуванням в провідних країнах, наприклад, в Японії побудований на врахуванні сировинного аспекту лісокористування. Але вже ж пріоритетом стають соціальний та екологічний. В національній економіці сировинне користування є домінуючим на практиці, хоча офіційно декларується первинність екологічних та соціальних цілей.

Цілі реалізації лісової політики поділяють на дві групи: цілі, направлені на відновлення, захист та охорону лісів, та цілі, які пов'язані з використанням лісових ресурсів [8; 45]. При цьому, якщо реалізація першої групи цілей домінуюча для лісовласника (держави) і пов'язана з бюджетними втратами, то втілення в життя другої групи цілей убезпечує власнику господарства прибутки через платежі за користування і податки. Державне агентство лісових ресурсів

здійснює систему управління у лісокористуванні. В лісах, які підпорядкованих відповідному ЦОВВ, збережено професійний склад працівників, який може забезпечити відповідний рівень ведення в лісового господарства. Площа лісових насаджень в країні зростає, хоча фактична лісистість території країни є недостатньо раціональною. Для досягнення оптимальних її показників у рамках 20,2-23,4 %, слід підвищити площу насаджень щонайменше на 2,9 – 3,6 млн. га. Те що у постійному користуванні підприємств, перебуває лише 66 % земель лісового фонду, 14,3 % з яких припадає на заповідні зони, національні та культурні парки, заповідники досить гальмує розвиток лісової галузі.

На період до 2020 р. розроблено Концепцію реформування та стратегічного розвитку лісового господарства з використанням закордонного та українського досвіду. Стратегічні заходи спрямовуються на гармонійне поєднання державної підтримки та введення ринкового механізму, та збереження лісів переважно в управління уряду.

Запровадження ринкових механізмів регулювання, при здійсненні етапів реформування, пріоритетом стає стале управління лісовими ресурсами та налагодження співпраці у лісовому секторі між зарубіжними країнами та Україною. Міжнародна співпраця вимагає наявності сертифікатів відповідності продукції лісогосподарських підприємств, покращенню обізнаності українських спеціалістів щодо досить вдало ведуть лісове господарство, посилюють інноваційно-технічні, інституційні можливостей для підтримки результативно-прибуткового ведення лісового господарства.

Отже, збалансоване управління лісовими ресурсами можливе через розробку національних критеріїв та показників щодо сталого управління лісами; вдосконалення нормативно-правової бази лісокористування та приведення її до відповідності з міжнародними принципами сталого розвитку та загальним управлінням лісами; збільшення лісистості території до науково-обґрунтованого оптимального рівня; оптимізації структури лісогосподарських підприємств та організацій; збереження біологічного різноманіття лісових екосистем; нарощення ресурсного і екологічного потенціалу лісів; посилення

екологічної стійкості лісових систем до негативних антропогенних та природних факторів. Продуктивне використання лісових ресурсів на ринкових засадах потребує удосконалення фінансово-економічного механізму, збільшення прибутковості ведення лісогосподарства в забезпечених лісом регіонах. Вирішенню соціально-економічних проблем сприяє розвиток лісогосподарської науки і освіти та розширення міжнародної співпраці.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Політика сталого розвитку лісового господарства України

Лісове господарство відіграє суттєву роль в економіці України. Крім того, ліси виконують важливі екологічні функції щодо регулювання кисневого балансу атмосфери, оздоровлення природного життєвого докiлля, формування клімату, водорегулювання, захисту ґрунтів від ерозії тощо. Тому розробка політики сталого розвитку лісового господарства є не лише внутрішньодержавним пріоритетом, але і вимогою міжнародного співтовариства. Концептуальні основи світової політики сталого розвитку, з врахуванням глобальної політики використання, відтворення та охорони лісових ресурсів широковідомі та визнані всіма країнами, які є членами ООН. Тому саме на основі критеріїв та принципів глобальної політики сталого розвитку варто формувати відповідну національну лісову політику.

Основи теорії сталого розвитку відносять до 1972 року, саме тоді представники 113 країн світу зустрілись у Стокгольмі на першу Всесвітню конференцію з проблем довкілля. Вже тоді було закладено вихідні принципи, що стосуються нинішнього розуміння проблем сталого розвитку.

На протязі останнього десятиріччя було проведено цілий ряд наукових та практичних конференцій та зустрічей на найвищому рівні керівництва країн з проблем довкілля та сталого розвитку. Найважливішою з них була конференція ООН з довкілля і розвитку, яка відбулася у 1992 році в Ріо-де-Жанейро («Ріо-92»). Конференція «Ріо-92» сконцентрувала багаторічні наукові досягнення у цій сфері і на їх підставі прийняла п'ять основних документів: Декларацію з довкілля і розвитку; «Порядок денний на XXI століття» («AGENDA 21»); Конвенцію про біорізномаяття; Конвенцію по глобальні зміни клімату; Заяву про принципи щодо лісів. Ці документи стали методологічною і правовою

основою розробки національних, у тому числі галузевих концепцій сталого розвитку, включаючи концепції сталого розвитку лісового господарства [46].

У «Порядку денному на XXI століття» [7] проблемам сталого розвитку лісового господарства присвячено великий розділ. У ньому, зокрема, відзначається, що політика, методи і механізми, які використовуються для збереження і розвитку різноманітних екологічних, економічних, соціальних і культурних функцій лісів і лісових угідь, характеризуються наявністю великих недоліків. Багато розвинутих країн стикаються з проблемами, що викликані шкодою, що зазнають ліси у результаті забруднення повітря і пожеж. Виникає потреба у більш ефективних заходах і підходах, що стосуються питань поліпшення і погодження процесу розробки політики, планування і програмування, законодавчих заходів і механізмів [7,24].

Це має особливо важливе значення для забезпечення цілісного і раціонального підходу до сталого і екологічно безпечного розвитку лісового господарства. На необхідності збереження різноманітних функцій лісів і лісових угідь шляхом зміцнення належних організаційних структур неодноразово наголошувалося у багатьох наукових доповідях, рішеннях і рекомендаціях ФАО, МОТД, ЮНЕП, Світового Банку, Міжнародної спілки охорони природи і природних ресурсів (МСОП) та інших організацій.

Основні цілі «Порядку денного на XXI століття» у галузі лісового господарства полягали у тому, щоб:

- посилювати національні установи, що займаються проблемами лісів, посилювати масштаби і підвищувати ефективність заходів у галузі раціонального використання, збереження та сталого освоєння лісів і вживати ефективні заходи для забезпечення раціонального використання та сталого виробництва лісових товарів і послуг як у розвинутих, так і у країнах, що розвиваються;
- розвивати і покращувати технічні і професійні навички, а також спеціальні знання з метою ефективною розробки і впровадження політики раціонального використання, збереження і сталого освоєння всіх видів лісових

ресурсів, включаючи лісові угіддя.

Для досягнення цих цілей пропонувалося здійснювати ряд заходів, зокрема, децентралізацію процесу прийняття рішень, заохочення участі приватного сектора, створення і зміцнення потенціалу для проведення досліджень у галузі раціонального використання лісів, біологічної різноманітності, впливу на ліси атмосферних забруднювачів, збільшення ринкового прибутку та неринкової вартості послуг лісу. Особлива увага звертається на проведення міжнародних досліджень, а також на необхідність поліпшення функціонування і зміцнення координації дій міжнародних організацій.

В «Порядку денному на XXI століття» зазначається, що сьогодні над лісовими угіддями світу нависла загроза неконтрольованої їх деградації і перетворення лісових площ в інші види земель. Це зумовлено зростанням потреб людей у деревині, розширенням сільськогосподарської діяльності, відсутністю належних засобів боротьби з лісовими пожежами та браконьєрством, нераціональними комерційними лісозаготівлями, надмірним і нерегульованим випасом худоби у лісах, шкідливим впливом на ліси кислотних дощів та інших видів забруднення повітря. Внаслідок скорочення площ лісів та їх деградації поширюється ерозія ґрунтів, зменшується біологічна різноманітність, завдається шкода середовищу проживання диких тварин, відбувається деградація водозбірних територій тощо, а у кінцевому підсумку – зниження якості життя та обмеження можливостей сталого розвитку.

Ситуація, що склалася, вимагає запровадження термінових і погоджених заходів стосовно збереження і використання лісових ресурсів. Для її виправлення рекомендуються розробка і впровадження національних програм дій у галузі лісового господарства, раціонального використання, збереження і сталого розвитку лісових ресурсів. Такі програми пропонується пов'язувати з іншими заходами землекористування.

Відповідно до цієї рекомендації «Порядку денного на XXI століття», в Україні також необхідно розробити і прийняти національну програму

раціонального використання, охорони і відтворення лісових ресурсів, реалізація якої значною мірою сприяла б сталому розвитку суспільства. Україна – малозаліснена держава. І показник лісистості є одним з найнижчих серед країн Європи. Він становить 15,7 % коли у Фінляндії – 71,8 %, Німеччині – 32 %, Австрії – 46,6 %. У рамках такої програми при міжнародній фінансовій підтримці можна було б здійснити заліснення близько 5 млн. га еродованих земель, непридатних для інших форм землекористування і суттєво збільшити лісистість території України [24].

В програмному документі Конференції ООН «Ріо-92» – офіційній, але не обов'язковій до виконання Заяві про принципи досягнення глобального консенсусу у сфері раціонального управління, збереження і сталого розвитку усіх видів лісів [7] йдеться про необхідність розробки відповідних міжнародних угод, спрямованих на заохочення міжнародного співробітництва у збереженні і сталому розвитку всіх видів лісів, включаючи відновлення лісу та заліснення непридатних для сільськогосподарського використання земель.

У процесі формування політики сталого розвитку лісового господарства України слід мати на увазі застереження «Порядку денного на XXI століття» про те, що «величезний потенціал лісів і лісових угідь, як одного з основних ресурсів розвитку, досі ще повністю не вивчений. Більш ефективне використання лісів може дозволити збільшити обсяг виробництва товарів і послуг, зокрема деревини і «недеревної лісової продукції», і таким чином сприяти створенню нових робочих місць і прибутків, підвищення вартості продукції шляхом її обробки, розширення торгівлі лісовою продукцією, збільшення прибутків в іноземній валюті і прибутків від інвестицій. Як відновлювані, лісові ресурси можуть використовуватися на сталій основі, що відповідає цілям охорони природи. При розробці політики лісівництва слід повністю враховувати наслідки використання одних лісових ресурсів для інших. Крім того, цінність лісів можна підвищити шляхом їх екологічно безпечного використання, наприклад, у таких цілях, як екотуризм, і отримання, на регулярній основі, генетичних матеріалів» [24].

Згідно з вимогами світового співтовариства, у національній лісовій політиці слід передбачати заохочення розвитку тих лісових підприємств, які використовують як деревину, так і недеревну продукцію, у тому числі максимально використовують відходи, що утворюються при заготівлі та обробці деревини. Комплекс – не використання деревини, її відходів та недеревних ресурсів лісу забезпечує збільшення зайнятості та прибутків.

Міжнародні вимоги до національної лісової політики полягають також у необхідності розвитку співробітництва з міжнародними організаціями і установами, у тому числі й неурядовими, а також з університетами та іншими науковими інституціями у галузі лісівничих досліджень, систематичного огляду стану лісів та їх оцінки з точки зору суспільної значимості [37]. Проблема полягає у тому, щоб національна система оцінки та обліку лісових ресурсів, у тому числі деревних і недеревних товарів і послуг, відповідала міжнародним стандартам. Вітчизняні фахівці на всіх рівнях ієрархії управління лісовим господарством повинні розуміти єдину міжнародну мову.

На думку дослідників з Інституту Всесвітнього Спостереження, потреби людства сьогодні перевищили можливості лісів планети. За останні півстоліття світова площа лісів істотно скоротилася, особливо у країнах, що розвиваються. Передбачається скорочення площі лісів на душу населення з нинішніх 0,56 га до 0,38 га у 2050 році. Ця цифра враховує ріст населення і трансформацію частини лісових площ в орні землі. У багатьох випадках зростаючі світові потреби у таких продуктах з деревини як целюлоза, папір, картон, фанера, шпон, дошки та інших вже перевищують можливості сталих лісозаготівель [37]. Не вимагає особливих аргументів положення про те, що ця проблема є особливо актуальною для України.

Як зазначається у Програмі дій з подальшого впровадження «Порядку денного на XXI століття» [46], раціональне використання, збереження і сталі освоєння всіх видів лісів – це найважливіший чинник економічного і соціального розвитку, охорони довкілля і підтримки систем життєзабезпечення планети. Ліси є одним з основних сховищ біологічної різноманітності,

абсорбентами і резервуарами вуглецю, важливим джерелом відновлювальної енергії, а отже, невід'ємним елементом сталого розвитку [33].

У системі лісового господарства України наявні негативні наслідки застосування застарілої матеріально-технічної бази, яка збільшує собівартість робіт і продукції, суттєво знижує продуктивність праці руйнування ґрунтів та інші форми деградації природного довкілля, спричиняє нераціональне використання лісових ресурсів. Відсутність достатньої кількості протипожежної техніки та відсутність якісної системи доріг сповільнює час гасіння лісових пожеж, заважає якісному веденню лісокультурних та лісогосподарських робіт, суперечить принципам сталого розвитку [37].

Аналіз тенденцій розвитку лісового господарства у двох групах країн засвідчує, що рівень ведення господарства суттєво відрізняється не лише системою управління, але й системою економічних стимулів та підходами до раціонального використання, охорони та відтворення лісових ресурсів. На підставі проведеного аналізу було виявлено сімнадцять факторів, які формують демократичну галузеву політику сталого розвитку (табл. 2.1). Дев'ять із сімнадцяти виділених факторів в країні нині відсутні, шість факторів діють, але недостатньо і тільки два фактори впливу збігаються в Україні та державами ринкової економіки.

Першорядна відмінність між політиками лісового господарства у країнах з ринковою та національною моделлю полягає у тому, що у високорозвинутих країнах є не лише державна власність на володіння лісами, але й приватна. Лісами можуть володіти, як промислові компанії так і фермери. Саме тому лісова політика у цих переважній більшості цих країн твориться на демократичній основі, адже представляє інтереси різних зацікавлених осіб та груп: приватних власників, державних служб, фермерів, промисловців, екологів та інших.

Порівняння факторів впливу на формування галузевої політики сталого розвитку в Україні та державах з ринковою економікою

№ п/п	Фактори	Країни Європи	Україна
1.	Виконання міжнародних зобов'язань з питань сталого розвитку	+	+/-
2.	Використання лізингу	+	+/-
3.	Відкрита інформація про результати моніторингу лісів	+	-
4.	Врахування ринкового попиту при складанні річних планів заготівлі деревини	+	-
5.	Державна власність на ліси	+	+
6.	Досконалість законодавства щодо лісів	+	+/-
7.	Еко-сертифікація лісів і лісової продукції	+	+/-
8.	Національні еко-сертифікаційні програми	+	-
9.	Наявність зацікавлених груп та лобювання інтересів лісового господарства	+	-
10.	Наявність лісосировинних бірж	+	+/-
11.	Незалежний моніторинг і контроль	+	+/-
12.	Приватна власність на ліси	+	-
13.	Рекомендаційний характер державного лісовпорядкувального планування	+	-
14.	Суворе дотримання законодавства	+	-
15.	Участь громадськості та недержавних громадських організацій у прийнятті рішень	+	-
16.	Формування лісової політики державою	+	+
17.	Формування лісової політики недержавними організаціями, приватними власниками, підприємцями	+	-

Джерело: узагальнено та побудовано автором за [2; 5; 17; 37].

Можна відзначати, що лісове господарство у країнах з традиційною ринковою економікою за головними показниками знаходяться ближче до вимог сталого (стійкого) лісокористування, ніж національній економіці. Проте це не означає, що у високо розвинутих європейських країнах за всіма ознаками вже існує стале лісове господарство. У секторі лісогосподарства таких країн є ряд проблем, які потрібно вирішувати з теоретичного, практичного боку для задоволення цілей сталого розвитку. З досліджень видно, у жодній з європейських країн немає унікальної моделі, котру можна було б рекомендувати та застосовувати в умовах українського лісового господарства.

Будь-яка моделей вимагає осмислення та адаптації до соціально-економічних та екологічних умов нашої держави, наукового аналізу.

2.2. Характеристика лісокористування в Україні та завдань структурних змін економіки лісової галузі

Структурні елементи потенціалу лісового комплексу представлені на рис.

2.1. Серед основних складових потенціалу лісового комплексу визначені потенціал лісо вирощування, лісопереробки, лісокористування та дерево користування. Важливе місце в економіці лісового комплексу посідає лісокористування. Розгляд наукових праць, щодо економіки лісокористування, національної та міжнародної лісової політики дозволив сформулювати критерії планування заходів з підвищення ефективності відтворення і використання лісових ресурсів. Критерії, умовно, можна поділити на групи:

Заходи з багатоцільового комплексного відтворення і використання лісових ресурсів	Заходи із збереження біологічного та генетичного різноманіття
підвищення ефективності заходів, спрямованих на раціональне лісокористування; врахування факторів екологічної безпеки; пріоритет біологічних методів боротьби зі шкідниками лісу; державна підтримка заходів, спрямованих на розширене відтворення і використання лісових ресурсів; збереження і збагачення естетичних характеристик лісових ландшафтів.	врахування всіх зовнішніх ефектів, що можуть впливати на відтворення та використання лісових ресурсів; унікнення методів хімізації при відтворенні та використанні лісових ресурсів; природне поновлення лісових ресурсів; збереження культурної лісової спадщини; невиснажливе раціонального лісокористування; збереження і збагачення родючості лісових ґрунтів.

Джерело: узагальнено та побудовано автором за 21, 25, 40.

Нерівномірне розташування лісів на території переважно на Поліссі та в Карпатах, значні відмінності лісистості у різних природних зонах, обумовлює не оптимальний рівень його розподілу, хоча ліси найкраще впливають на водні ресурси, ґрунти, клімат, та протидіють ерозійним процесам [17, 25].

Так, від ефективності її здійснення залежить економічний розвиток держави. Деревина, як основний продукт лісогосподарських підприємств є тим

ресурсом, що має суттєве значення в національній економіці і визначає розвиток багатьох галузей: промисловості, транспорту, будівництва тощо. За своїм призначенням і розміщенням ліси України виконують переважно оздоровчі, захисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, та інші функції, що забезпечують потреби населення в лісових ресурсах. До особливостей лісів та лісового господарства України належить: істотні відмінності територіальних умов лісорозведення і лісо використання, методів ведення лісового господарства; висока частка обмеженого лісокористування; значний відсоток заповідних лісів, що має стійку тенденцію до зростання; численні лісокористувачі та історично сформована ситуація з закріпленням лісів за суб'єктами господарювання кількох міністерств та відомств; значна площа лісів, що зростають у зоні радіоактивного забруднення [40].

«Показники лісистості характеризують загальну лісистість, що становить 15,9% території України. Незважаючи на низьку лісистість, Україна посідає 8 місце в Європі саме за площею лісів та 6 місце за запасами деревини. Умови ведення лісового господарства в Україні неоднорідні. Значний економічний і природоохоронний потенціал лісів України відбувається через поступове збільшення запасу лісів, що підтверджують статистичні дані. Загальна площа ділянок лісу становить 10,3 млн. га, з яких лісовою рослинністю покриті 9,5 млн. га. За останні 50 років лісистість України зросла майже в 1,5 рази. А запас деревини в лісах оцінюється в 2,2 мільярда м³. Середня зміна запасу сягає 35 млн. м³. Понад половини лісів України створені штучно і потребують додаткового посиленого догляду» [40].

Ліси України не виснажені. В лісах Держлісагентства запас деревини на 1 гектар становить майже 245 м³ (7 місце в Європі, в свою чергу в Швеції – 118 м³, Польщі – 218 м³, в Білорусі – 184 м³). Узагалі в Україні даний показник нижчий і становить 217 м³ перш за все за рахунок тих лісів, які залишились від реформованих сільгосп підприємств, які знаходяться в проблематичному санітарному стані [17]. Загальні економічні характеристики лісового фонду наведено в табл. 2.3.

Загальні характеристики лісового фонду України

Загальний запас деревостанів, млн. м ³	1733,60
Загальний річний приріст запасу, млн. м ³	34,95
Лісистість, %	15,60
Площа земель лісового фонду, тис. га	10624,4
Середній запас деревини на 1 га, м ³	186,00
Середній приріст запасу на 1 га, м ³	3,80

Джерело: [17].

База лісо сировини відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Підприємства лісового господарства здійснюють діяльність з лісорозведення та лісовідновлення, поліпшення якісного складу лісів, охорони та захисту лісів, проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, рубок головного користування, мисливське господарство, переробку деревини, розвиток лісової інфраструктури.

Діяльність підприємств лісового господарства, доводить, що до основних пріоритетів їх розвитку належать: використання лісових земель та підвищення рівня їх продуктивності; оптимізація структури виробництва деревних ресурсів; підвищення продуктивності існуючих деревостанів; будівництво нових підприємств і реконструкція діючих, за рахунок усіх можливих джерел фінансування; підвищення конкурентоспроможності всіх видів продукції.

Структурні зміни в економіці лісової галузі потребує формування нової моделі господарювання, яка б забезпечила орієнтацію структури виробництва галузі на розвиток нових видів продукції; розширене відтворення лісових ресурсів на багатофункціональній основі; переорієнтацію інвестиційних ресурсів та їх джерел на впровадження беззбиткової діяльності і формування власних фінансових джерел для лісогосподарського виробництва; інтенсифікація лісогосподарського виробництва і розширення лісосировинної бази.

Господарювання бізнес структур в сфері лісового господарства з метою розвитку лісової галузі, як свідчить досвід, побудовано на принципах:

задоволення ринкового попиту на деревину і продукцію на основі деревини за рахунок власного виробництва (опора на власні ресурси); розвиток виробництва альтернативних видів продукції (замінників цільної деревини); розширення виробництва лісосировинних ресурсів; інтенсифікація лісокористування; ефективна переробка сировини; ліквідація негативних явищ у виробництві сировини, продукції кінцевого використання; реформа виробничого-економічного механізму лісо виробництва для забезпечення самоокупності його діяльності; посилення ролі держави у реалізації структурних змін.

Невирішеною проблемою є визнання різних форм власності на землі лісового фонду і ліси, адміністрування платежів та плати за лісові ресурси, реформування керівництва лісами та лісогосподарським виробництвом. Увага має бути сконцентрована на розробці ефективних напрямків збереження лісів, покращення їх використання, необхідності переходу галузі на засади екологічно-збалансованого сталого розвитку.

Суспільне виробництво без лісових ресурсів неможливе. Лісові є економічною категорією, виражають зв'язок природи з господарською діяльністю людей. Переваги лісу як головного засобу виробництва полягають в їх невичерпності при раціональних методах експлуатації. Така особливість є основою раціонального лісокористування. Цінність лісу, як екологічної системи, проявляються з вигодами, котрі можна одержати від його використання. Вклад лісової галузі в економіку наразі є незначним, але шкода екологічній ситуації спричинена лісам від неефективного споживання ресурсів та нераціонального використання лісу очевидна. Підвищення ефекту від використання лісових ресурсів, стає можливою за умов ресурсозбереження, що реалізується через зростання продуктивності виробництва продукції кінцевого споживання з одиниці заготовленої деревини.

Підвищення ефективності виробництва пов'язане з: підвищення продуктивності лісових насаджень; впровадженням новітніх технологій, що допомагають скорочувати період лісовирощування; модернізації методів заготівлі

деревини, збору і утилізації відходів; зменшення втрат деревини і лісоматеріалів при транспортуванні, зберігання і використанні. Вирішення проблеми ефективного управління та адміністрування в сфері лісового сектора економіки, виходячи з досвіду розвинених економік з традиціями лісокористування, є трансформація правового статусу лісів та організація різних форм господарювання. Інструментами впровадження європейських практик є врахування кількісних і якісних параметрів об'єктів лісового бізнесу, проведення земельної реформи, створення ринкового економічного механізму в лісовому секторі, формування та спрямування у сфері лісовирощування багатогалузевої виробничої структури.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯМ

3.1. Інформаційні ресурси, як інструмент формування стратегії сталого розвитку

Для створення системи сталого розвитку лісокористування важливим ресурсом поряд з енергетичними, матеріальними, трудовими, фінансовими є інформаційний ресурс. Інформаційні ресурси виступають важливим елементом і фактором виробництва структур бізнесу лісового комплексу. Загальною проблемою багатьох бізнес-структур у сфері лісового господарства є проблема управління інформацією в процесі прийняття управлінських рішень. Реалізація завдання управління інформацією підвищує ефективність її використання. Багатоманіття інформації, як внутрішнього так і зовнішнього походження, повинно бути оброблено і враховано. До зовнішньої інформації відносять дані статистики лісового господарства, зокрема про стан лісового фонду, можливості лісовідновлення, систему показників лісових ресурсів, інформацію про наявність, кількісний та якісний стан лісових ресурсів, охорону лісів. На відміну від статистик інших видів діяльності, які характеризують в тій чи іншій мірі компонент НПС, статистика лісового господарства враховує рух та стан лісових ресурсів повніше.

Для вирішення завдання підвищення ефективності діяльності підприємств лісового господарства, потрібно вдосконалення системи роботи з джерелами внутрішньої інформації, щодо обліку лісових ділянок, з метою поточного та середньострокового планування лісогосподарської діяльності, проектування лісових ділянок, нормування використання лісів, а також для проведення контролю за станом, захистом, охороною та відтворенням лісів.

Виходячи з наявної інформації та сформованої державної стратегії розвитку лісового комплексу (рис. 3.1), враховуючи відповідний набір даних доцільно будувати стратегію підприємства лісової галузі.

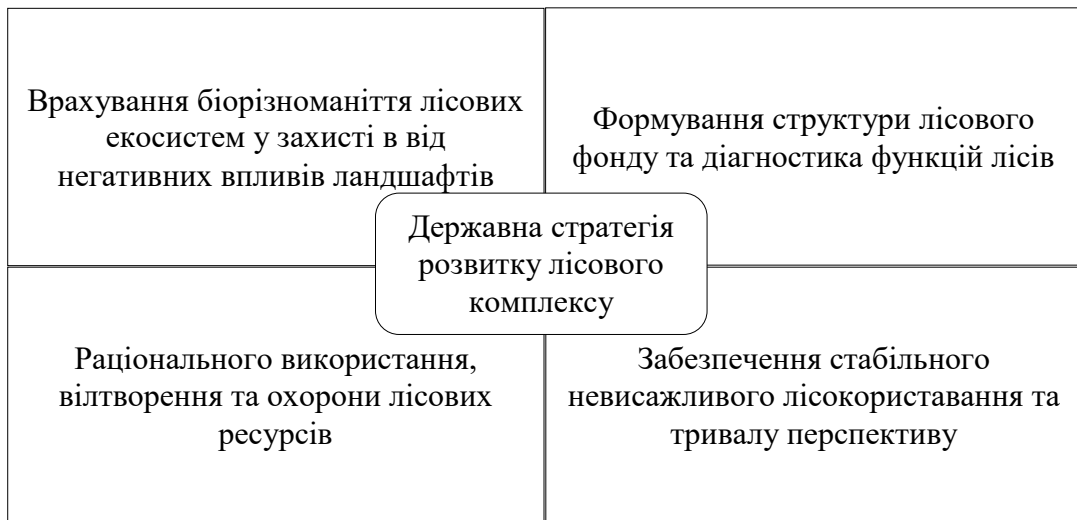


Рис. 3.1. Ключові аспекти формування державної стратегії розвитку лісового комплексу в умовах сталого розвитку

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Наряду із традиційними стратегіями розвитку підприємств лісового сектора, розробляються нові, що відповідають ринковим умовам господарювання. Стратегії лісового господарства як на рівні держави, так і на рівні підприємства повинні спрямовуватися на стабілізацію загальної екологічної ситуації, що склалась в Україні і забезпечувати стабільне раціональне лісокористування на довгостроковий період.

В стратегії підприємств виокремлюють господарсько-виробничу та зовнішньоекономічну діяльність, змістом яких є виробництво та обіг готової продукції. Окремим напрямом стратегії має бути питання залучення інвестицій, в тому числі іноземних, в інноваційний розвиток. Залучення інвесторів може відбуватися у формах: спільних підприємств, виробничо-збутових підприємств, лізингових організацій, зон вільного підприємництва, консорціумів, сервісних організацій, технічних центрів, спільних форм підприємництва. Самою ефективною формою залучення іноземного капіталу до

нашої країни є створення спільних підприємств. І можуть бути визначені наступні стратегії (рис. 3.2).



Рис. 3.2. Роль іноземного капіталу в створення спільних підприємств

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Лісовий сектор як вид економічної діяльності економіки країни охоплює: лісозаготівлі, столярне виробництво, виробництво сировини для житлових будинків з дерева, виробництво плити, фанери, сірників, меблів, лісохімічне виробництво, целюлозно-паперова промисловість, різноманітні види деревообробки. Організаційні структури управління, методи та інструменти залежать від особливостей технологічних процесів. Разом з тим спільна мета, сформульована як «сталій розвиток та ефективне управління лісовим сектором» повинна сформувати цілісний механізм, що базується на загальнодержавних організаційно-економічних методах і прийомах управління. Оскільки, в системі лісового сектора ресурси лісу відновлювані, це відображається на вирішенні завдання ефективного використання та відтворення лісових ресурсів. Особливим фактором впливу на ефективність користування лісом є здійснення декількох видів лісокористування на одній і тій же території лісового фонду.

Залучення інвестицій можливе за сприятливого політичного, економічного клімату, розвинених інститутів державних гарантій, ринків інвестиційних проєктів, податкових пільг. Стратегічною метою державної політики в галузі використання, відтворення та охорони природних лісових ресурсів визначено створення економічних, правових, соціальних та інших відносин, які необхідні для забезпечення нинішнього і наступних поколінь ресурсами, якості життя і сталого розвитку країни.

Залучення інвестицій потребує створення дієвого механізму оцінки рівня ведення лісового господарства на засадах стійкості тобто екологічної сертифікації. Необхідність сертифікації лісопродукції пояснюється тим, що дотримання вимог екологічних стандартів, в процесі виготовлення продукції кінцевого споживання (наприклад, папір, меблі і т.д.) дозволяє збільшити додану вартість.

За умови перетворенні деревина на кінцевий продукт без порушень екологічних вимог на всіх стадіях виробництва, переробки та транспортування, кінцева продукція може маркуватись як «екологічно чиста». Система державного контролю в лісовому господарстві повинна лежати в основі екологічної сертифікації.

Для вдосконалення розвитку лісового сектора необхідне застосування стратегічного підходу, що враховуватиме особливості як лісового господарства так і видів діяльності, що пов'язані з лісо використанням, лісорозведенням, лісозаготівлями. Враховуючи наявність кількох спільних рис серед різних галузей лісового сектору (в побудові організаційних структур управління і застосовуванні економічних прийомів, методів і важелів) є декілька специфічних, що визначаються особливостями технологічних процесів, функціонуванням організаційно-економічних механізмів управління цим багатогалузевим сектором економіки. Для практичного втілення завдання залучення інвестицій та ефективності господарювання, необхідно перш за все, наявність сприятливої політико-економічної ситуації в країні та наявність політичної волі.

3.2. Стратегія державного управління процесом лісокористування з урахуванням еколого-економічного ефекту

В Україні державна політика правової охорони природи не розвинена. Заходи з соціально-економічного та екологічного захисту природи набувають актуальності. Економічну сутність раціонального лісокористування та ресурсозбереження можна сформулювати як – «максимум економічного ефекту при мінімумі негативних соціально-економічних та екологічних наслідків» [23]. Разом з тим раціональне ресурсовикористання це отримання найбільшої кількості корисних властивостей, та мінімізації відходів, які в далі можна використати у вигляді сировини в наступному виробничому циклі.

Стратегія ресурсозбереження носить довготривалий, комплексний, характер і обумовлена капіталомісткою структурною виробництва в галузях економіки. Виробничі процеси, що характеризуються інтенсивним розвитком науково-дослідних робіт, дозволяють використовувати безвідходні технології; організація виробництва за принципом замкнутої циркуляції та комплексного багатоцільового використання сировини і матеріалів дозволить задіяти механізми ресурсозбереження.

В короткостроковому періоді тактика ресурсозбереження повинна базуватися на організаційних засадах, що спрямовані на ощадливе ставлення до ресурсів на основі активізації використання існуючих досягнень науково-технічного прогресу. В Україні накопичилися серйозні проблеми в природно-ресурсному секторі. Найвагоміша з них, суттєве відставання обсягів відтворення та відновлення сировинної бази від обсягів нарощування виробництва. Ця тенденція є загрозою економічній безпеці країни.

За таких умов необхідним є застосування ресурсозберігаючих технологій, сучасних організаційних форм і методів, які мінімізують вартість освоєння природних ресурсів в наявних природнокліматичних умовах. Ця проблема набуває рис природно – ресурсної політики на всіх рівнях виробництва та управління.

В сфері лісового господарства поступово скорочується резерв зростання виробництва. У результаті проблема росту виробництва в лісовому господарстві виходить за межі економічних. Проте об'єктивний аналіз існуючого потенціалу лісового комплексу та умов його реалізації як в окремих регіонах так і в країні загалом, свідчить про формування об'єктивних умов, що дозволяють вирішити основні стратегічні завдання сталого розвитку лісового комплексу. Фактори, що сприяють вирішенню завдань сталого розвитку лісового комплексу можна класифікувати за групами: запаси цінної деревини і недеревної сировини в цілому в країні і на окремих територіях, завдяки яким можна суттєво наростити обсяги лісокористування без шкоди для довкілля;

1. наявна мережа закладів освіти, що здійснюють підготовку кваліфікованих кадрів, управлінців, інженерів лісового господарства і робітничих кадрів; науково-технічний потенціал, що дозволяє у досить короткі терміни вирішити завдання з вдосконалення діючих і розробки нових, прогресивних технологій, інноваційних машин та обладнання;

Ефективна регіональна економічної політики тісно пов'язана з реалізацією національної лісової політики. На відміну від оборонної, космічної, глобальної екологічної політики стосується і регіонального рівня, але на засадах єдиної правової бази. Вибір пріоритетів політики у лісовому секторі сприяє, з одного боку, прискоренню соціально-економічного розвитку територій, з іншого – забезпечення екологічної безпеки країни загалом. Таким чином, комплекс заходів спрямований на структурні зміни в лісовому секторі економіки, допомогли б подолати інерцію екстенсивного розвитку лісопромислового виробництва. Найближчими роками необхідно залучити іноземні інвестиції в економіку лісопереробки, або шукати ресурси на рівні суб'єктів господарювання шляхом структурних змін в економіці через підвищення ефективності функціонування галузі та її окремих структур. Напрямами вдосконалення політики держави в лісовому секторі регіону, є.

Перший	Другий	Третій
підвищення інтересу виробників до випуску кінцевої продукції високої якості, удосконалення організації ЗЕД	комерційне користування лісовими ресурсами. Варто реформувати бюджетне, податкове та лісове законодавство.	удосконалення організаційної структури лісового сектору та створити мережу лісопромислових комплексів і підприємств з метою організації раціонального використання лісових ресурсів.

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Варіантом з вдосконалення організації виробництва є створення виробничих структур корпоративного типу (лісових корпорацій) і розвиток системи постачання матеріально-технічних ресурсів, що підтримуватиме підвищення стійкості галузей лісового сектору в ринковому середовищі і значною мірою сприятиме вирішенню проблеми диспаритету цін на лісопродукцію, який утворюється внаслідок продажу необробленого лісу в інші країни.

Принциповими положеннями, яких слід витримувати при розробці та удосконаленні структурної лісової політики, є: стале забезпечення внутрішнього і зовнішнього ринку лісопродукцією; розширення виробництва конкурентоспроможної продукції; комплексний розвиток виробництва з урахуванням доцільного поєднання соціальних, економічних та екологічних інтересів; валове підвищення ефективності виробництва у лісовому господарстві.

Функціонування механізмів еколого-економічного управління лісогосподаруванням та їх впровадження у регіональний лісогосподарський комплекс забезпечує система управлінського аналізу, яка ґрунтується на комплексній оцінці організаційно-економічних, виробничих, а також соціальних та екологічних ефектів.

Важливими завданнями національної політики лісокористування є:

- розробка способів і напрямів оптимального користування лісовими багатствами;
- визнання прав власності на ліси і закінчення формування правової бази

відтворення та використання лісових ресурсів;

- пошуки шляхів формування ринків лісової продукції;
- впровадження інструментів структурної політики в лісовому комплексі,

що враховує необхідність динамічного розвитку лісопереробних виробництв.

Встановлення ролі природно-ресурсного потенціалу України потребує врахування таких основних факторів:

- забезпечення потреб внутрішнього ринку і національного виробництва;
- пріоритезації економічних і геополітичних інтересів держави Україна,

що підтримує взаємовигідне співробітництво з провідними країнами;

- визначення ролі природних ресурсів України в глобальному біосферному процесі;

- врахування світогосподарських попиту на природні ресурси і потреб в них;

- забезпечення внутрішньої стабільності і сприятливого інвестиційного клімату;

- прогнозування соціально-економічного розвитку країни з можливістю реалізації великих соціально-економічних проектів.

Отже, формування засад лісової політики підвищення рівня використання економічного потенціалу лісового комплексу обумовлена, завданням підвищення ефективності експлуатації наявних лісових ресурсів. Враховуючи значну міру освоєння в регіоні найбільш цінних лісових масивів, лишається велике поле діяльності для розвитку цілісного комплексного господарства, що функціонує як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Окрім того, управління знаннями, що використовуються для реалізації шляхів екологізації лісового господарства та забезпечення сталого лісокористування на інноваційній основі сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив.

Результатом проведеного дослідження є обґрунтування суті та формування системного бачення відповідальності лісогосподарських підприємств. Еколого-економічні лісогосподарські заходи, що ініціюють економічні суб'єкти, виходять за межі отримання прибутку. Законодавчо-

нормативне забезпечення раціонального лісокористування, має також соціальне значення для місцевого населення, сприяє підвищенню зайнятості місцевого населення. В ринкових умовах, що нині склались лісове господарювання, для здійснення механізму соціально-екологічної відповідальності в керівництві лісогосподарськими підприємствами необхідно застосовувати еколого-економічні технології: добровільну соціальну звітність та систему екорейтингів; добровільну лісову сертифікацію; механізми взаємодії з громадськістю та некомерційними організаціями; розвиток лісогосподарського соціального підприємництва.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Державна політика в сфері лісокористування це комплекс заходів спрямованих на забезпечення відтворення, охорони та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням економічних, екологічних, соціальних та других інтересів населення. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає гармонізації національної політики ведення лісового господарства до законодавства країн-членів ЄС.

2. В європейських країнах моделі та механізми сталого лісокористування і лісоуправління враховують національні особливості та потреби кожної окремо взятої країни та структуру володіння лісами. Загалом розрізняють три системи управління лісовим господарством. Перша, комплексна, за цієї моделі орган управління лісовим господарством поєднує кілька функцій управління, наприклад, функціонування лісового господарства в, саме в державних лісах та контроль за якістю його ведення в приватних лісах (Польща). Друга, роздільна, тобто функції управління виконують різні державні органи (більшість країн Європи). Третя, концесійна, керівництво лісовим господарством віддане у концесію, такий вид управління притаманна країнам з чималими запасами лісових масивів саме тому держава і не може забезпечити їх раціональне керування внаслідок віддаленості (в країнах ЄС не використовується).

3. Існуюча в Україні організаційна модель управління лісокористуванням має два рівні. Державне агентство лісових ресурсів, як ЦОВВ формує і реалізує політику у сфері лісового господарства (перший рівень). Ведення та контролювання лісового господарства саме на місцевому рівні реалізують державні підприємства які входять до сфери підпорядкування Державного агентства лісових ресурсів України та координуються його відповідним територіальним органом (другий рівень). Територіальними органами управління є обласні управління лісового і мисливського господарства та підприємства, установи, організації безпосереднього

підпорядкування. Оптимізація організаційної структури управління лісовим господарством підпорядкована стратегічній меті збільшенню площі лісів держави, створення дієвої системи контролю щодо веденням лісового господарства, збереженню та збільшенню біорізноманіття та невиснажливого лісокористування.

Ведення лісокористування на засадах сталого розвитку – здійснення такого комплексу заходів з раціонального використання, захисту, охорони та розширеного відтворення лісів. Показником сталого користування лісовими ресурсами є приріст деревини, який також характеризує і ефективність лісової політики держави. Практики ведення лісового господарства в ЄС, спрямовані на розширене лісовідтворення та збалансованого лісокористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемьев И. Лесная сертификация и экономика лесопользования / И. Артемьев, А. Блейкли, А. Птичников, Д. Парк // Устойчивое лесопользование. – 2006. – № 2 (10). – С.39 – 46.
 2. Блам Ю. Ш. Проблеми вибору лісової політики / Ю. Ш. Блам, Л. В. Машкіна, О. В. Машкіна / Регіон: економіка і соціологія. 2008. – С. 67–89.
 3. Бобко А. Проблеми лісового господарства України : оподаткування землі, нормування відпуску та розмір заготівлі деревини /А. Бобко // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 22–30.
 4. Генсірук С.А. Ліси України. – К: Наук. думка, 1992. – 408 с.
 5. Державне агентство лісових ресурсів України. Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=120058&cat_id=1535
- 74
6. Голян, В. А., Голуб О. А., Сакаль О. В. Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним лісогосподарським комплексом // Інвестиції: 10 практика та досвід № 8/2016.
 7. Глобальні цілі сталого розвитку
[http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цілі_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цілі_web(2).pdf)
 8. Дяченко Я. Державне регулювання лісового господарства в економічній системі відтворення природних ресурсів / Я. Дяченко // Економіка України. – 2013. – № 9. – С. 68–73.
 9. Економіка довкілля і природних ресурсів [Текст]: монографія / Ю. В. Дзядикувич, Б. О. Язлюк, Р. Б. Гевко, Ю. І. Гайда, Г. І. Пиріг [та ін.]. – Тернопіль, 2016. – 392 с.
 10. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року від 21 грудня 2010 року N 2818-VI.
 11. Кисіль В. І. Формування екологічно безпечного виробництва в Україні / В. І. Кисіль // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 2. – С. 10–12.
 12. Климович П. В. Еколого-меліоративний аналіз природних комплексів

Волинського Полісся / П. В. Климович. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 235 с.

13. Кодекс України про надра від 27.07.1994 року № 132/94–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

14. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96–ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

15. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880–2007–%D1%80>.

16. Коренюк П. І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н: спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / П. І. Коренюк. – К., 2008. – 15 с.

17. Коренюк П. І. Еколого-економічний механізм раціонального використання природно-ресурсного потенціалу / П. І. Коренюк // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. пр. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – Ч. II. – С. 50–59.

18. Лісове господарство України.*dklg.kmu.gov.ua > forest > document*

19. Лісовий кодекс України / Закон України № 3404 – IV «Про внесення змін до Лісового кодексу України» // Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

20. Літвак О. А. Екологічне оцінювання структури земельних ресурсів регіону [Текст] / О. А. Літвак // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 9. – С. 287–294.

21. Лон Ф. Анализ «выгоды – затраты» как основа эколого-экономической оценки проектов // Социально-экономический потенциал устойчивого развития / Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. – 1120 с.

22. Медведєв Ю. Проблеми розвитку лісопромислового комплексу: пріоритети, структура, ефективність / Ю. Медведєв // Економіка України. –

2013. – № 1. – С. 13–19

23. Моисеев Н. А. Національна лісова політика стане важливою частиною стратегії соціально–економічного розвитку України / Н. А. Моисеев // Відомості лісова газета. – 2014 – № 8 (85).

24. Москалик Р.Я. Лізинг як фактор сталого розвитку лісового сектора економіки / Р. Я. Москалик, Т. Ю. Туниця // Регіональна економіка. – 2000, № 2 (16). – С. 184–192.

25. Національна доповідь 2017 «Цілі Сталого Розвитку: Україна». <https://www.idss.org.ua/public>

26. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні» Київ, 2007.

3. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://www.gefua.net/uk/topics/gef/56-2011-09-08-07-11-13.html> ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ФОНД.

27. Нормативно-правова база Державного агентства лісових ресурсів України. Режим доступу http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=34062&cat_id=33906

28. Основні положення плану ведення господарства в ДП «Городницьке лісове господарство». <https://lisgor.com.ua/>

29. Оцінка стану виконання підсумкових документів Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) в Україні / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2004. – С.18 – 40.

30. Петров А. П. Національна лісова політика / А. П. Петрова // Міжнародна конференція неурядових організацій з стратегії охорони лісів Workshops / sosnovka / petrov.html.

31. Пиріг Г. І. Зарубіжний досвід реалізації національної екологічної політики сталого розвитку / Г. І. Пиріг, А. Я. Крупка // Матеріали міжнародної науково–практичної конференції присвяченої 50–річчю Тернопільського національного економічного університету «Прикладна економіка – від теорії до практики» 20 жовтня 2016 р. Тернопіль, ТНЕУ. – 2016 – С. 187 – 189.

32. Пиріг Г. І. Концептуальні аспекти стратегії сталого розвитку / Г. І. Пиріг, І. Б. Лещик, А. Я. Крупка // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Випуск 3 (03). – 2015. – С. 173–177.
<http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10526>

33. Підвищення продуктивності лісів та поліпшення якісного складу ДП Городницьке лісове господарство. <https://lisgor.com.ua/naprjami-dijalnosti/pidvishchennja-produktivnosti-lisiv-ta-polipshennja-jakisnogo-skladu.html>

34. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / під заг. ред. чл.–кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.

35. Приходько М. М. Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю / М. М. Приходько, М. М. Приходько (молодший). – Івано-Франківськ : Фоліант, 2004. – 847 с.

36. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку [Електронний ресурс] : проект Закону України. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>

37. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 року № 1264–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

38. Пташників А. Про використання досвіду розвитку добровільної лісової сертифікації в інших галузях народного господарства України / А. Пташників / Сталий лісокористування. 2008. № 1 (13).

39. Ресурс, який може служити народу. Відкритий ліс. <https://www.openforest.org.ua/120550/>

40. Соколов В. А. Основи лісової політики / В. А. Соколов. – Красноярськ: Краснояр. держ. ун–т, 2013.

41. Стратегія сталого розвитку та інституційного реформування лісового та мисливського господарства України на період до 2022 року. http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=182224&cat_id=1662

42. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В.М., Андрєєва Н.М., Алимов О.М. та ін.]; за науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. / ДУ «ІЕПСР НАН України», ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. – 589с. ISBN 978-617-648-014-3.

43. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на ХХІ століття» (2002 – 2012) / За ред. Л.Г. Руденка – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.

44. Фурдичко О. І. Основні напрями розвитку лісогосподарського комплексу України/ О. І. Фурдичко // Вісник аграрної науки. – 2001. – № 10. – С. 68–71.

45. Товариство лісівників України. Режим доступу: <https://tlu.kiev.ua/>

46. Управління у сфері охорони навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.manyava.ucoz.ua>

47. Экологические конфликты в современной системе природопользования / под ред. д.э.н., проф. С.Н. Бобылева и к.э.н., доц. В.В. Сабадаша. – Сумы: Университетская книга, 2010. – 352 с.

48. Экологические рекомендации по лесоуправлению и лесопользованию / [М.Е. Тарасов, П. Вейола, Н.А. Дружинин, Ф.Н. Дружинин, А.Т. Загидуллина, И.В. Корабейников и др.]. – Хельсинки-Санкт-Петербург: Метсъялиitto, Ботния, 2009. – 56 с.

49. Ярова І. Є. Управління знаннями в лісоресурсному комплексі: еколого-економічні аспекти / І. Є. Ярова // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: зб.наук.праць.-Київ, СЕУ / Рівне:НУВГП, 2010.– Вип.16.– № 3. – С. 538 – 548.

50. Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади екологізації управління лісовим господарством / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – №3 (Т.1).– С. 227–238.

ДОДАТКИ